Л.Л. Борисенко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

РОЗВИТОК ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Проблема розвитку та формування дослідницьких умінь, здібностей і творчості студентів знаходить своє відображення у працях П. Гальперіна, Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Леонтьева, І. Лернера, В. Сластьоніна, Н. Тализіної, Т. Шамової, Г. Щукіної та інших вчених. Ця проблема є актуальною стосовно підготовки майбутніх психологів, професійні функції яких беспосередньо пов'язані з дослідницькою діяльністю. ,

М. Князян вказує про важливість таких функцій самостійної дослідницької діяльності, яка формується під час навчання: озброєння студентів методами наукового пізнання і розвиток дослідницьких умінь. Зокрема, автор зазначає, що навчально-дослідницька діяльність спрямована, по-перше, на пошук і обгрунтування закономірних зв'язків та співвідношення експериментальних і теоретичних фактів, явищ, процесів і, по-друге, на активне оволодіння студентами знань, орієнтованих на розвиток дослідницьких умінь та здібностей [4].

Основними видами діяльності психолога-дослідника є: творчий аналіз існуючих психологічних теорій та практик, застосування психологічних знань; розробка, організація та проведення наукових досліджень; розробка новітніх методів психологічного дослідження; створення нових концепцій та методик; написання наукових праць.

Актуальність порушеної проблеми обумовлена, по-перше, посиленням наукової складової у навчальному процесі вищого закладу освіти, по-друге, у навчальних програмах з напряму підготовки 053 «Психологія» галузі знань «Соціально-поведінкові науки» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» – серед компетентностей, якими повинен оволодіти майбутній психолог є дослідницька. Оволодіння даною компетентністю передбачає розвиток таких

дослідницьких умінь у студентів:

– уміння володіти методологічними прийомами наукових досліджень в галузі психологічних наук з використанням сучасних методів системного наукового аналізу;

– уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми; приймати рішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів, прогнозування, прийняття відповідальності;

– уміння здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та практики;

– уміння обирати і застосувати валідні та надійні методи наукового дослідження та доказові методики і техніки практичної діяльності психолога;

– уміння проводити діагностичне обстеження та оцінку особистісних й групових процесів, властивостей, та станів, формулювати експертний висновок;

– вміння діяти в сучасному інформаційному середовищі, володіти технікою швидкого читання і сприймання інформації з наукових публікацій, працювати з комп'ютерними інформаційними системами, включаючи міжнародну мережу «Інтернет»;

– вміння виділяти і формулювати наукову новизну, теоретичну і практичну значущість наукового дослідження, розробляти конкретні напрями впровадження результатів дослідження в практику діяльності організації;

– вміння передбачати соціально-економічні, морально-етичні наслідки застосування на практиці нових методик і розробок.

Наприклад, І. Зимняя [2] в основі класифікації дослідницьких умінь студентів виділяє такі групи:

1) інтелектуально-дослідницькі – уміння аналізувати, співвідносити і порівнювати факти, явища, концепції, погляди; вміння бачити проблему, виділяти головне; вміння виокремити суперечності й сформулювати проблему; вміння поставити мету, завдання роботи; вміння критично аналізувати інформацію, оцінювати її; аргументувати свою позицію щодо питання, що вивчається; вміння визначати методологічні підходи стосовно дослідження;

2) інформаційно-рецептивні – уміння спостерігати, збирати і обробляти дані; уміння систематизувати і класифікувати факти і явища; уміння отримувати інформацію і складати її огляд; уміння інтерпретувати інформацію; уміння працювати з науковою інформацією тощо;

3) продуктивні – уміння проводити експеримент; виконувати практичну частину дослідження в певній послідовності; використовувати методи емпіричного й теоретичного дослідження; здійснювати бібліографічний пошук, узагальнювати інформацію; узагальнювати хід і результати дослідження; захищати отримані результати в процесі виступу; готувати реферат, доповідь, повідомлення, виступати з результатами дослідження.

Водночас, дослідницькі уміння, які зафіксовані в освітніх програмах підготовки майбутніх психологів-бакалаврів можна об'єднати в групи науково-дослідницьких умінь, що входять до їх складу: пошуково-мобілізаційних, конструктивних, пошуково-інформаційних, аналітико-інтелектуальних, прогностичних, дослідницько-творчих, рефлексивно-оцінних. Оволодіння цими уміннями актуалізують необхідність створення відповідних психолого-дидактичних умов для їх розвитку та формування у студентів-психологів вищих закладів освіти.

Вважаємо доцільним виокремити такі психолого-дидактичні умови розвитку та формування дослідницьких умінь майбутніх психологів.

1. Активізація науково-дослідної роботи студентів.

У процесі професійної підготовки психологів-бакалаврів у Київському національному економічному університеті науково-дослідна робота студентів є обов'язковою і визначається навчальними планами. Мета цього виду діяльності – формувати науковий світогляд, сприяти молодим дослідникам в опануванні методології і методів наукового пошуку. Зазначимо, виконання науково-дослідної роботи студентами здійснюється під керівництвом викладачів у процесі спільної діяльності. Це сприяє формуванню суб'єктності студентів та вдосконаленню їх дослідницьких умінь. Крім того, науково-дослідна робота студентів в позанавчальний час є ефективним засобом вияву обдарованої

студентської молоді, реалізації її творчих здібностей, стимулювання потреби у творчому оволодінні знаннями, активізації науково-пізнавальної діяльності. Серед форм та заходів науково-дослідної роботи є проблемні групи, конференції, конкурси творчих робіт, олімпіади тощо.

2. Важливою умовою розвитку дослідницьких умінь є *створення рефлексивного середовища у навчальному процесі.* Як зазначає Г. Щедровицький, необхідність у рефлексії виникає у випадку невизначеності процесу та результату діяльності, коли «індивід отримує не той продукт, що є бажаним, або не може знайти потрібний матеріал, або взагалі не в змозі здійснити необхідні дії» [6, с. 21]. В такій ситуації людина прагне з'ясувати причину поразки і що необхідно зробити для досягнення успіху. Наявність рефлексивного середовища створює умови для активізації дослідницької поведінки студентів, самокорекції й самодослідження її соціально-психологічних ресурсів. Таке середовище стимулює творчість, створює умови для зміни уявлень про себе як про особистість і професіонала. Усе це передбачає впровадження у навчальний процес інноваційних методів навчання. До найбільш ефективних на сьогодні відносять ігрові методи – такі, які ґрунтуються на потенціалі рефлексії: інноваційні ігри, організаційно-діяльнісні ігри, організаційно-мисленнєві ігри, організаційно-навчальні ігри та тренінги, технологія яких представлена в працях В. Давидова, Г. Щедровицького. Розвиток дослідницьких умінь в рефлексивному освітньому середовищі відбувається у співпраці педагога і студента, «…які, здійснюючи спільну діяльність, взамозбагачують і взаємодоповнюють один одного, проявляючи обопільний інтерес до предмету взаємодії» (О.Чуйко [5, с. 237]). Функцією рефлексивного освітнього середовища, що передбачає розвиток дослідницьких умінь студентів є *стимулююче-розвивальна:* організація пошуку оригінальних і креативних дій у навчально-професійній діяльності; встановлення оптимального балансу в поєднанні традиційного та інноваційного підходів до організації освітнього процесу; створення «найближчої зони розвитку» задля вироблення «продукту інновації» через постійне оновлення та збагачення

досвіду; проектування інтелектуального простору, що дозволить модернізувати, раціоналізувати і модифікувати способи діяльності, спрямовані на вирішення навчально-професійних завдань; забезпечення умов просування інноваційних ідей, організації конструктивної комунікації та моделювання майбутньої професійної діяльності [5]. Отже, рефлексивне освітнє середовище є передумовою для розвитку здатності особистості до самоаналізу, з'ясування основ власного способу вирішення дослідницьких задач з метою їх оптимізації, кращого та повнішого досягнення мети.

3. Реалізація особистісно-діяльнісного підходу у професійній підготовці майбутніх психологів. Особистісний підхід дає підстави розглядати студента як особистість, що розуміє зміст дослідницької діяльності як значущу складову майбутньої професійної діяльності; здатною самостійно вирішувати конкретні навчальні та проблемно-творчі завдання, стати суб'єктом власної діяльності, усвідомлюючи не лише свою особистісну цінність, а й необхідність та практичну можливість самовдосконалення (І. Бех [1]). Реалізація підходу дає можливість формування у студентів таких якостей і властивостей, які спрямовані на свідоме вдосконалення власної навчальної та науково-дослідної роботи, формування дослідницької поведінки, підвищення рівня професійної підготовки. Розглянемо сутність діяльнісного підходу. Як зазначає І. Зязюн, діяльнісний підхід, привносячи свої характеристики в цілі та задачі педагогічного процесу, перебудовує, головним чином, його процесуально-технологічну сторону у такий спосіб, щоб суб'єкти освітнього процесу оволоділи діяльністю у її цілісному уявленні [3]. На нашу думку, застосування діяльнісного підходу у процесі формування професійної компетентності студентів передбачає, перш за все, включення елементів науково-дослідницької діяльності у професійну підготовку майбутніх психологів. Реалізація діяльнісного підходу сприяє засвоєння студентами дослідницьких умінь та навичок, формування власних способів інтелектуальних дій в опрацюванні наукових джерел у процесі навчання.

Висновки. *В подальших дослідженнях* проблеми розвитку дослідницьких умінь студентів-психологів вважаємо необхідним: по-перше, задіяти потенціал

науково-дослідної роботи студентів, створення проблемно-креативної атмосфери, у якій майбутні психологи мають можливість активно розробляти та втілювати оригінальні дослідницькі задуми, проекти, виявляти дослідницьку ініціативу й наполегливість; по-друге, впровадити у навчальний процес освітні технології, які поєднують методи активного, проблемного навчання, інтерактивні методи.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – [у 2 кн.]. – К. : Либідь, 2003. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-теоретичні засади. – 344 с.

2. Зимняя И. А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 11. – С. 14-20.

3 Зязюн І. А. Концептуальні засади теорії освіти в Україні /І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 11-24.

4. Князян М. О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності студентів / М. О. Князян : [Монографія]. – Ізмаїл: Сміл, 2006. – 224 с.

5. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб’єктів професійної діяльності у соціономічних професіях: Монографія / О. В. Чуйко. – К.: АДЕФ-Украина, 2013. – 280 с.

6. Щедровицкий Г. П. Мышление. – Понимание. – Рефлексия. / Г.П. Щедровицкий. – М.: Наследие ММК, 2005. – 800 с.

О.В. Войтенко, кандидат психологічних наук,доцент
Національний університет державної
фіскальноїслужбиУкраїни, м. Ірпінь

РОЗВИТОК ЕМПАТІЙНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

За два останніх десятиліття українська освіта разом з усією країною стала ареною соціальних змін, що торкнулися кожного жителя України. На